

Lubomír Hampl

Świat awifauny VI w polskich i czeskich przekładach Pisma Świętego

wróbel

UNIWERSYTET ŚLĄSKI
WYDAWNICTWO

Świat awifauny VI w polskich i czeskich
przekładach Pisma Świętego

Lubomír Hampl

Świat awifauny VI w polskich i czeskich
przekładach Pisma Świętego

---

wróbel

Recenzja
Krzysztof Bardski
Tomasz Maria Dąbek

Patronat honorowy

SPIS TREŚCI

Wykaz skrótów	9
Wprowadzenie	23
Rozdział 1. Podstawowe informacje o analizowanym wróblu	
1.1. WRÓBEL – definicje i podział taksonomiczny rodziny <i>Passeridae</i> i poszczególnych gatunków wróbla	31
1.2. Symbolika, opis i wartościowanie wróbli	39
Rozdział 2. Czeskie i polskie przekłady biblijne nazw należących do kategorii pojęciowej ptactwa z bazowym komponentem leksykalnym ‘wróbla’	
2.1. Wróbel w tekstach biblijnych	53
2.2. Wróble w Starym Testamencie	61
2.2.1. <i>Księga Kapłańska</i> (przykłady I–IX)	61
2.2.2. <i>Księga Hioba</i> (przykład X)	86
2.2.3. <i>Księga Psalmów</i> (przykłady XI–XV)	95
2.2.4. <i>Księga Przysłów</i> (przykłady XVI–XVII)	120
2.2.5. <i>Księga Tobiasza</i> (przykład XVIII)	130
2.2.6. <i>Księga Ozeasza</i> (przykład XIX)	138
2.2.7. <i>Księga Jeremiasza</i> (przykład XX)	144
2.3. Wróble w Nowym Testamencie	152
2.3.1. <i>Ewangelia według św. Mateusza</i> (przykłady XXI–XXII)	152
2.3.2. <i>Ewangelia według św. Łukasza</i> (przykłady XXIII–XXIV)	161

2.4. Podsumowanie leksyki w wyekscerpowanych przykładach biblijnych	171
Podsumowanie, zakończenie i wnioski	183
Aneks	195
Bibliografia	199
Indeks osobowy (nazwisk)	267
Indeks postaci biblijnych i mitologicznych	275
Indeks błogosławionych i świętych, w których życiu występuje wróbel jako ich atrybut.	277
Indeks osób pojawiających się tylko w bibliografii	279
Shrnutí	283
Резюме	289
Summary	295

TABLE OF CONTENTS

List of abbreviations	9
Introduction	23
Chapter 1. Basic information about the analyzed sparrow	
1.1. SPARROW – definitions and the taxonomic classification of the family <i>Passeridae</i> and individual species of sparrow	31
1.2. The symbolism, description and status of sparrow	39
Chapter 2. Czech and Polish translations of biblical names that belong to the conceptual base of the birds with a root component ‘sparrow’	
2.1. Sparrow in biblical texts	53
2.2. Sparrow in Old Testament	61
2.2.1. Old Testament – Book of Leviticus (examples I–IX)	61
2.2.2. <i>Book of Job</i> (example X)	86
2.2.3. <i>Book of Psalms</i> (examples XI–XV)	95
2.2.4. <i>Book of Proverbs</i> (examples XVI–XVII)	120
2.2.5. <i>Book of Tobit</i> (example XVIII)	130
2.2.6. <i>Book of Hosea</i> (example XIX)	138
2.2.7. <i>Book of Jeremiah</i> (example XX).	144
2.3. Sparrow in New Testament	152
2.3.1. <i>Gospel of Matthew</i> (examples XXI–XXII)	152
2.3.2. <i>Gospel of Luke</i> (examples XXIII–XXIV)	161
2.4. Summary of lexis in excerpted biblical examples	171

Recapitulations, summary and conclusion	183
Annex	195
Bibliography	199
Index of names	267
Index of biblical and mythological characters	275
Index of blesseds and saints in whose lives the sparrow appears as their attribute	277
Index of persons appearing only in the bibliography	279
Shrnutí	283
Резюме	289
Summary	295

WPROWADZENIE

Najnowsza moja monografia jest przeznaczona dla wszystkich czytelników (nie tylko odbiorców fachowych), którzy interesują się zagadnieniami traduktologicznymi oraz terminologią awifaunistyczną, obecną zwłaszcza na kartach *Pisma Świętego*. Należy ona do serii stanowiącej rezultat rozpoczętego projektu badawczego *Świat awifauny w Biblii* i jest kontynuacją badań naukowych, których pokłosiem są już wydane drukiem pozycje zwarte: ŚA I 2013; ŚA II 2014; ŚA III 2016; ŚA IV 2018 i ŚA V 2020. Dotyczyły one najpierw *sów i jaskółek*, później *ptactwa czystego i nieczystego* pod względem kultu i rytuału, następnie rodziny krukowatych, tj. *kawek, wron, kruków, gawronów i sójek*, z kolei przedostatnia pozycja monograficzna koncentrowała się wokół konkretnie sprecyzowanych reprezentantów ptactwa, czyli biblijnego *bociana, ibisa i pelikana*, a ostatni tom zawęził się na dwóch dużych pod względem wielkości ptasich przedstawicielach, tj. *żurawiu i strusiu*.

W tej rozprawie, podobnie jak w poprzednich edycjach serii *Świata awifauny*, podstawowym materiałem badawczym są tzw. – jak je określam – „bazowe przekłady” *Pisma Świętego*, których jest w przedstawianej pracy (tak jak we wcześniejszych tomach) **szesnaście** wyekscerpowanych wersji (BK, BO, ČEP, ČSP, B21, PNS, JB, SNC, BG, BJW, NBG, BT, BWP, BW, BP, PNŚ). Oznacza to, że wnikliwie prześledziłem

osiem czeskich tłumaczeń biblijnych, w tym **dwa staroczeskie** przekłady, czyli przeanalizowałem najbardziej znaną protestancką *Biblię Kralicką* według ostatniego wydania z 1613 roku i katolicką *Biblię Ołomuniecką* z 1417 roku oraz **sześć współczesnych czeskich tłumaczeń Biblii** (reprezentujących różne kanony, wyznania i przynależności religijne): *Český ekumenický překlad*, *Český studijní překlad*, *Bibli překlad 21. století*, *Překlad nového světa*, *Jeruzalémskou bibli*, *Slovo na cestu*.

Natomiast w przypadku polskojęzycznych edycji *Biblii* starałem się zachować takie same standardy czasoprzestrzenne i kryteria przynależności do wspólnot religijnych, jakie przyjąłem odnośnie do czeskojęzycznych wydań *Pisma Świętego*. Przebadalem także **osiem** „bazowych” **kodeksów**, w tym **dwa staropolskie wydania**: protestancką *Biblię Gdańską* z 1632 roku i katolicki przekład *Biblii ks. Jakuba Wujka* z 1599 roku, oraz **sześć tłumaczeń współczesnych**: *Nową Biblię Gdańską*, *Biblię Tysiąclecia* zwaną również *Biblią Tyniecką*, *Biblię Warszawsko-Praską* tłumaczoną przez jedną osobę ks. bpa Kazimierza Romaniuka, *Biblię Warszawską* zwaną potocznie *Brytyjką*, *Biblię Poznańską* i *Przekład Nowego Świata* świadków Jehowy.

Zdałem sobie jednak sprawę z tego, że im więcej przeanalizowanych edycji biblijnych przebadam, zwłaszcza pod kątem leksykalno-terminologicznych aspektów językoznawczych, tym wyniki będą dokładniejsze i bardziej wiarygodne, dlatego włączyłem do przedmiotowej analizy następujące przekłady, które określam mianem „dodatkowych, uzupełniających tłumaczeń”. W celu poszerzenia zakresu badawczego dodatkowym materiałem uzupełniającym (wspomagającym ewidentnie przedmiotową wiedzę) wybiórczo zaprezentowałem **dziesięć wydań** (cztery czeskie i sześć polskich) przekładów *Pisma Świętego*¹.

Z czeskojęzycznych przekładów prześledziłem trzynomową edycję *Bible česká* (BČ1, BČ2 i BČ3) Jana Hejčla z początku XX wieku oraz

---

¹ Patrz dodatkowo sporządzone w tej monografii pomocnicze // opcjonalne zestawienia w tekście głównym i przypisach. Dla lepszego oglądu por. tabelę 3.

Pavlikův studijní překlad (PSP) dokonany przez Miloše Pavlíka – będący najnowszym współczesnym przekładem *Pisma Świętego*, obecnie rozpowszechnionym na czeskim rynku wydawniczym, pochodzącym z 2014 roku. Uwzględniłem również przekład Vladimíra Šrámka (VŠ) i *Katolický liturgický překlad* (KLP).

Z polskojęzycznych przekładów uzupełniających dodatkowo skorzystałem ze staropolskiego kalwińskiego wydania *Biblii Brzeskiej* z 1563 roku (nazywanej również od nazwiska fundatora *Biblią Radziwiłłowską* lub od miejsca powstawania tłumaczenia *Biblią Pińczowską*) oraz przytoczyłem na potrzeby badań przykłady ze staropolskiego wydania *Biblii Szymona Budnego* z 1572 roku (tzw. *Biblii Nieświeskiej*). Do współczesnych przekładów dołączyłem następujące edycje: *Biblię Jerozolimską*, *Biblię Paulistów*, *Biblię Ekumeniczną* i tzw. wydania serii kulowskiej.

Oprócz tych „bazowych” i „uzupełniających” wydań *Pisma Świętego* korzystałem także z wielu innych czeskojęzycznych i polskojęzycznych edycji *Biblii*, pochodzących z różnych okresów. Odwołałem się m.in. do: staroczeskiej *Biblie drážďanské* pochodzącej z XIV wieku (która niestety poza nielicznymi fragmentami nie dochowała się do dzisiaj), wydania *Český rabínský překlad, Pět knih Mojžíšových* w edycji naczelnego rabina praskiego Efraima Sidona, *Biblii Królowej Zofii*, trzytomowego *interlinearnego przekładu z kodami gramatycznymi i transliteracją* Anny Kuśmirek pt. *Hebrajsko-polski Stary Testament [Pięcioksiąg / Prorocy / Pisma]*, polskojęzycznego przekładu gr. *Septuaginty* Remigiusza Popowskiego, tłumaczenia *Tory* i innych ksiąg Izaaka Cyłkowa, Józefa, Kruszyńskiego i Józefa Miesesa.

Podczas przeprowadzanej analizy zauważyłem, że ogólnie pojmowane **realia biblijne**, w tym zwłaszcza **nazwy zwierząt** stanowiły poważny problem już dla pierwszych tłumaczy *Biblii*² i współcześnie nadal przedstawiają trudności traduktologiczne, gdyż w świecie

² Por. przekłady pośrednie gr. *Septuaginty* lub łac. *Wulgaty* w wykonaniu św. Hieronima ze Strydonu.

faunistycznym w niektórych fragmentach biblijnych występuje istny zamęt terminologiczny. Tłumacze nie potrafili odpowiednio dobrać w języku greckim lub łacińskim właściwych odpowiedników dla wymienionych w *Biblii* ptasich nazw hebrajskich. Dotyczy to także czeszczyzny i polszczyzny, które pod względem leksykalnym, terminologicznym oraz tekstologicznym zostały poddane przeze mnie gruntownej analizie. Chodzi w pierwszej kolejności o zagadnienia tzw. **triady procesu translacyjnego**: analiza – interpretacja – przekład (por. Kufnerová 2009: 43), co automatycznie przekłada się na efekt leksykalno-terminologiczny w stosowanym nazewnictwie narodowym. Wpłynęły na to niewątpliwie zarówno dystans czasowy, jaki dzielił przekład od powstania oryginału, jak i fakt – na co zwraca uwagę Irena Kwilecka (1972: 62; 2003: 97–98) – że niektóre zwierzęta były Grekom lub Rzymianom zupełnie nieznanne, a w związku z tym ich nazwy nie miały w języku greckim lub łacińskim (później również w innych językach narodowych) swoich odpowiedników. Oznaczało to, że uciekano się bądź do zwykłej transkrypcji, do peryfraz lub też nazwy nieznanych zwierząt zastępowano nazwami przejętymi z rodzimej fauny (por. zjawiska egzotyżacji i udomowienia). Prowadziło to do dowolności, różnego rodzaju pomyłek i nieścisłości oraz do daleko idącego braku konsekwencji.

Zapoczątkowana analiza przyczyni się niewątpliwie do poszerzenia dalszych intralingwalnych i interlingwalnych badań nad zrozumieniem zastosowanej i właściwie przetłumaczonej leksyki w konkretnie analizowanym tekście. Celem monografii jest zwrócenie uwagi na aspekty translologiczne dotyczące czeskiej i polskiej terminologii w przekładach biblijnych, przede wszystkim z zakresu kategorii pojęciowej ptactwa. Opisane zostaną także dwie ważne kwestie translatorologiczne, polegające na tym: „czy”, a przede wszystkim „jak” tłumacz zmienia, modyfikuje, adaptuje lub wzbogaca język przekładu. Konfrontatywno-porównawcza analiza, koncentrująca się w przeważającej części wokół ornitofauny, ukaże, w jaki sposób tłumacz lub zespół tłumaczy tekstów *Pisma Świętego* różnorodnie stosują szeroką gamę awifaunistycznej

terminologii w badanych przeze mnie przede wszystkim 24 wersetach biblijnych, choć przytaczam i inne lokalizacje.

Kierowany nie tylko do fachowych odbiorców, ale również do szerokiego grona czytelników interesujących się zagadnieniami i wieloaspektowo rozumianą problematyką tłumaczenia biblijnego kolejny, już **szósty tom** serii *Świat awifauny w polskich i czeskich przekładach Pisma Świętego* został poświęcony **jednemu reprezentantowi** kategorii pojęciowej ptactwa, czyli konkretnie zidentyfikowanemu i przetłumaczonemu ptakowi, obecnemu na kartach *Pisma Świętego* – poddany analizie zostanie *wróbel* – czes. *vrabec*.

Niniejsza monografia składa się z **dwóch rozdziałów** – jednego teoretycznego, a drugiego praktycznego. Kompozycja opisu analizowanych przedstawicieli świata awifauny w całej rozprawie przebiega według ustalonej harmonii i zaplanowanego porządku, tak jak w poprzednich tomach.

Pierwszy rozdział niniejszej rozprawy rozpoczynam od podziału taksonomicznego **rodziny wróblowatych** – *Passeridae* – czes. *čeled' vrabcovítí*. Przywołuję także różnorodne definicje zaczerpnięte zarówno ze słowników monolingwistycznych, jak i atlasów, przewodników, encyklopedii i innych leksykonów. Następnie wyjaśniam symbolikę, dokonuję zwięzłego opisu i wartościowanie *wróbla* (rozd. 1.1.), czyli wyszukuję potrzebne i przydatne informacje³ kulturowe, obyczajowe, etymologiczne, geograficzne, historyczne, społeczne, zoologiczne,

³ W tym rozdziale – jak w całej monografii – wykorzystane zostały również tzw. „pomocnicze” źródła informacji, które dotyczyły świata zwierząt, zwłaszcza kategorii pojęciowej ptactwa. Chodzi o dzieła Arystotelesa, św. Ambrożego z Mediolanu, św. Hieronima ze Strydonu, Orygenesesa, Klaudiusza Eliana, Katullusa Gajusza Waleriusza z Werony, Marka Cyserona, Pliniusza Starszego, Kaśjodora, św. Izydora z Sewilli, Hugona z Folieta, Awicennę, Claretusa (tzw. Mistrz Bartolomiej z Chlumce řečeného Klaret), Pavla Žídka (Paulusa de Praga), Daniela Adama z Veleslavína. Pomocne były także różne traktaty o symbolice zwierzęcej, np. *Aviarium* czy *Fizjologi*. W niektórych sytuacjach przywoływałem średniowieczną benedyktyńską uzdrowicielkę Hildegardę z Bingen, która posiadała różnorodną i bogatą wiedzę na temat roli ptaków w medycynie.

symboliczne, religijne, konotacyjne, wartościujące i komentarzowe (włącznie z przykładami dotyczącymi architektury, heraldyki, emblematyki, nazw własnych i terminologii ludowej oraz literatury), zaliczane do szeroko pojętego nurtu interdyscyplinarnych badań humanistycznych.

Po przedstawieniu i wyjaśnieniu tych zagadnień konfrontatywnie badam (za pomocą prześledzonych tekstów paralelnych; por. analizę⁴ intralingwalną i interlingwalną stanowiącą priorytetową część badań), jak *wróbel*, czes. *vrabce* jest obecny w urzeczywistnianym procesie translologicznym na kartach *Pisma Świętego*, co jest przedmiotem praktycznej analizy rozdziału 2. W tym celu przywołuję dwadzieścia cztery wersety biblijne, pochodzące zarówno ze *Starego Testamentu* (por. 20 przykładów: Kpł 14,4.5.6.7.49.50.51.52.53; Hi 40,29; Ps 11,1; 84,4; 102,8; 104,17; 124,7; Prz 7,23; 26,2; Tb 2,10; Oz 11,11; Jr 10,5); jak i z *Nowego Testamentu* (patrz 4 przykłady: Mt 10,29.31; Łk 12,6.7), w których został bezpośrednio wymieniony ten reprezentant awifauny (oczywiście w zależności od rodzaju tłumaczenia).

Trzeba jednak wyraźnie zaznaczyć, że w prezentowanej wewnątrzjęzykowej oraz międzyjęzykowej analizie spotykamy się również w niektórych czeskich i polskich przekładach tekstów *Pisma Świętego* z takimi wersetami biblijnymi, w których właśnie konceptualizowany ptak *wróbel* czes. *vrabec* nie został w procesie translacyjnym uwzględniony, por. „bazowe przekłady”: SNC (Kpł 14,52), lub został zastąpiony innym, konkretnie sprecyzowanym gatunkiem ptaka; patrz kohiponimy np. *synogarlicy* – BP (Kpł 14,49), *kanarka* – SNC (Hi 40,29), *jaskółki* – BO i BJW (Tb 2,10), względnie zastąpiono go w wielu lokalizacjach wyrazem nadrzędnym: pol. *ptak* / *ptaszek* / *ptactwo*, czes. *ptactvo* / *pták* / *ptáček* / *ptáče* (np. Oz 11,11 – BK, BO, ČEP, ČSP, B21, PNS, SNC, BG, BJW, BT, BWP, BW, BP i PNŚ; względnie Ps 84,4 – PNS i PNŚ lub Ps 102,8 – ČEP, ČSP, PNS, JB, SNC, NBG, BT, BWP, BW, BP i PNŚ);

⁴ Analiza taka jednocześnie stwarza lepsze i szersze możliwości oraz zdecydowanie ułatwia określenie właściwej identyfikacji tłumaczonych awifaunistycznych jednostek leksykalnych z przedstawionego przedmiotowego zakresu badawczego.

można wymienić wiele innych przykładów. Zdarzają się także sytuacje, gdy *wróbel* czes. *vrabec*, został wymieniony, ale zupełnie w innej kolejności pośród ptaków występujących w konkretnie analizowanych polskich i czeskich przetłumaczonych wersetach (por. np. Prz 26,2 – BO, BJW, BT, jak i Popowski), co dokładnie odzwierciedlają tabele 1. i 2., zawierające frekwencję i dane procentowe, oraz opis w tekście głównym. Koncentruję się więc na hiponimicznych i hiperonimicznych nazwach leksykalnych, tj. na nadrzędności i podrzędności w ramach kategorii i kategoryzacji, na rodzajach gramatycznych (męskim i nijakim), na liczbie gramatycznej (pojedynczej i mnogiej), a częściowo także na przypadkach itp. Interesująco przedstawia się przykład dwudziesty dotyczący starotestamentowej *Księgi Jeremiasza* (Jr 10,5), gdzie w niektórych tłumaczeniach biblijnych (BT, BP lub PNŚ) zastosowano związki frazeologiczne z kluczowym słowem *ptak* lub *wróbel* (patrz *strach na ptaki* lub *strach na wróble*).

Chciałbym podkreślić, że pragnę podążać śladem ówczesnej Komisji porozumiewawczej językoznawców z Polski i z byłej Czechosłowacji, którzy kiedyś działali na zlecenie Polskiej Akademii Nauk (PAN) i Československé akademie věd (ČSAV). Jestem głęboko przekonany, że przewodnie motto – jak pisali już nieżyjący profesorowie Stanisław Urbańczyk i Vladimír Kyas (BKZ 1965: V)⁵ – nadal spoczywa na popieraniu prac naukowych nad związkami łączącymi bratnie języki, zwłaszcza jeżeli to dotyczy typologicznie blisko spokrewnionych języków słowiańskich, do których należą język polski i język czeski. Tylko dzięki dogłębnie przebadanym aspektom językoznawczym poszerzamy zakres badawczy, pokazujący istotne różnice i odczuwalne podobieństwa między tymi dwoma językami słowiańskimi.

---

⁵ Do grona propagatorów pogłębiania badań czesko-polskich związków językoznawczych bez wątpienia zaliczyć należy także Profesorów: Jiřího Damborského, Edvarda Lotka czy Teresę Zofię Orłoś.

INDEKS OSOBOWY (NAZWISK)

- A**bogunrin Samuel Oyin 161, 205
Abramowska Janina 33, 205
Achtemeier Paul J. 61, 205
Ackerman Jennifer 35, 36, 205
Ailiános 49, 285, 291, 297
Akladiusz 51
Ambroży z Mediolanu (św.) 27, 56, 169, 205, 285, 291, 297
Andersen Francis 141, 206
Anderson Ana Flora 122, 216
Arystoteles 27, 48, 206, 285, 291, 297
Asurmendi Jesus 141, 206
Atenajos z Naukratis // Athénaios z Naukratidy 50
Auderska Halina 32, 253
Augustyn (św.) 107, 206
Awicenna 46, 285, 291, 297
- B**ailey Jill 32, 35, 206
Balowski Mieczysław 11, 220, 221, 224, 226, 228, 229, 245
Barańska Agnieszka 207
Barański Piotr 207
Bardski Krzysztof 4, 131, 207
Barré Michael L. 95, 110, 118, 237
Bartoloměj z Chlumce 27
Basaj Mieczysław 145, 207
Baumgartner Walter 21, 61, 176, 235
Bąba Stanisław 16, 159, 238
Beauchamp Paul 111, 208
Bělič Jaromír 41, 208
Bernacka Agnieszka 16, 159, 208
Bezzel Einhard 34, 35, 208
Bič Miloš 136, 208
Birkhead Timothy Robert 209
Bittnerová Dana 11, 209
Bocian Martin 90, 209
Bogner Václav 10, 143, 209
Borowski Władysław 96, 102, 115, 209
Boryś Wiesław 40, 41, 209

- Bosak Pius Czesław 14, 36, 54, 59, 60, 122, 137, 166, 209
- Bouchner Miroslav 35, 230
- Bowker John 59, 60, 156, 209
- Bozak Barbara 144, 209
- Bralczyk Jerzy 18, 40, 44, 209, 253
- Bright John 150, 205, 210
- Briks Piotr 60, 61, 210
- Brown Raymond E. 13, 159, 210, 211, 237
- Brückner Aleksander 41, 210
- Brzozowski Jerzy 173, 210
- Budny Szymon 9, 25, 64, 92, 93, 95, 105, 115, 121, 127, 129, 132, 135, 143, 152, 167, 188–190, 195, 196, 201, 284, 290, 296
- Bułachowski Leonid Arsienjewicz 40, 210
- Burnie David 33, 35, 92, 210
- Ch**avalas Mark W. 13, 58, 87, 89, 117, 122, 261
- Churavý Miloslav 18, 212
- Claretus (Mistr Klaret – Bartoloměj z Chlumce) 27, 38, 47–49, 215, 244, 252, 256, 285, 291, 297
- Coogan Michael David 90, 244
- Cooper Jean Campbell 55, 211
- Cooperová Jean Campbell 90, 211
- Craven Toni 131, 247
- Cruz Joan Carroll 50, 51, 211
- Cycero(n) Marek Tulliusz 27, 50, 285, 291, 297
- Cygański Matheus 35, 36, 38, 211
- Cylkow Izaak 11, 25, 65, 75, 95, 106, 115, 147, 202, 203, 284, 290, 296
- Cyprian 51
- Cyryl z Aleksandrii 86
- Čermák František 17, 18, 211, 212, 257
- Černý Jiří 44, 212
- Červená Vlasta 18, 212
- D**acewicz Leonarda 45, 237
- Damborský Jiří 29, 212
- Daneš František 18, 31, 146, 215
- De Capoa Chiara 136, 212
- Deissmann Adolf 171, 212
- De Pury Albert 159, 213
- Dereń Ewa 18, 145, 159, 213
- de Voragine Jakub 52, 232
- Dilawar Mohammed 39
- Dillard Raymond B. 58, 213
- Dioklecjan (Gaius Aurelius Valerius Diocletianus) 171
- Doroszewski Witold 32, 34, 213
- Douglas James Dixon 15, 61, 107, 213
- Drápal Dan 102
- Driver Godfrey Rolles 61, 213
- Drozd Jan 140, 189, 213
- Dubisz Stanisław 32, 212, 213
- Dumm Demetrius 131, 247
- Dunaj Bogusław 19, 32, 214
- Dungel Jan 9, 35, 214

- Dunn Pete 36
Dziamka Gabriela 16, 159, 208
- E**
Elian Klaudiusz 27, 49, 285, 291, 297
Elliott Mark 136, 214
- F**
Faley Roland J. 59, 214
Farmer Kathleen 101, 110, 214
Farmer William R. 214
Filipec Josef 18, 31, 146, 214, 215
Fischl Viktor 88, 215
Fitzmyer Joseph A. 13, 159, 210, 211, 215, 237
Flajšhans Václav 40, 215
Forstner Dorothea 19, 50, 56, 86, 102, 156, 177, 215
Franczak Grzegorz 49, 234
Freedman David Noel 141, 206
Fuksová Jana 46, 48–50, 215, 216, 231, 232
- G**
Gitt Werner 100, 216
Gnilka Joachim 153, 216
Gooding David Willoughby 169, 216
Gorgulho Gilberto 122, 216
Góra Aleksandr Wiktorowicz (Гура Александр Викторович) 50, 216
Gryglewicz Feliks 170, 189, 216
Grzenia Jan 45, 217
Grzybek Stanisław 137, 217
- H**
Hadravová Alena 46, 48, 217, 260
Halas František Xaver 202, 217
Halasová Dagmar 202, 217
Haller Jiří 11, 43, 217
Hampl Lubomír 3, 14, 17, 19, 21, 31, 48, 60, 62, 91, 96, 101, 107, 136, 150, 153, 159, 163, 164, 178, 180, 196, 217–229, 283, 289, 295
Hanzák Jan 35, 229, 230
Harrington Daniel J. 166, 230, 233
Hejčl Jan 9, 10, 24, 61, 63, 64, 75, 100, 127, 130, 146, 184, 189, 199, 200, 202, 230, 284, 290, 296
Hejwowski Krzysztof 172, 231
Heller Jan 10, 60, 61, 231
Hermann Bernadeta 13, 231
Hieronim ze Strydonu (św.) 25, 27, 118, 131, 135, 248, 285, 291, 297
Hildegarda z Bingen 46, 216, 231, 264, 285, 291, 297
Holeš Jan 44, 212
Holladay William L. 150, 231
Holub Josef 18, 40, 41, 231, 232
Homerski Józef 59, 153, 166, 189, 232
Hronek Jiří 17, 211
Hudec Karel 9, 33, 35, 44, 214, 229, 230, 232
Hugo Jan 18, 43, 232
Hugon z Folieto 27, 49, 285, 291, 297

- Izydor z Sewilli (św.) 27, 48, 215, 232, 285, 291, 297
- J**
Jakubiec Czesław 88, 91–93, 232
Janikowska Joanna 173, 232
Janiszewska Magdalena 35, 233
Janiszewski Paweł 171, 207
Johnson Luke Timothy 166, 233
Jüngling Hans Winfried 95, 233
- K**
Kalinkowski Stanisław 118, 169, 248
Kamieńska Anna 54, 233
Kamiś Adolf 41, 208
Karczewski Jacek 34, 35, 40, 234
Karłowicz Jan 32, 234
Karris Robert J. 169, 234
Kasjodor 27, 113, 285, 291, 297
Katullus Gajusz Waleriusz z Werony 27, 49, 50, 285, 291, 297
Keener Craig S. 153, 159, 164, 166, 234
Keijl Guido 16, 35, 36, 259
Kempf Zdzisław 57, 234
Kępa-Figura Danuta 102, 159, 234
Kidner Derek 89, 101, 234
Kinzelbach Ragnar 92, 209
Klaret 27, 38, 47–49, 215, 244, 252, 256, 285, 291, 297
Klaudiusz Elian tzw. Aelian 27, 49, 234
Kłęczar Aleksandra 49, 234
Klimaszewski Stanisław 51, 52, 252
Klimeš Lumír 166, 234
Klugman Aleksander 61, 234
Klůz Zdeněk 42, 235
Kłosińska Anna 21, 159, 235
Kněžourek Karel 43, 235
Kobielus Stanisław 46, 52, 63, 86, 109, 113, 166, 235
Koehler Ludwig 21, 61, 176, 235
Komárek Stanislav 42, 88, 236
Komenský Jan Ámos 96, 161, 222, 223, 225–227, 236
Konstantin 46
Konstantyn Wielki 166
Kopaliński Władysław 51, 57, 58, 102, 130, 236
Kopečný František 41, 231, 236
Koppová Johanna 141, 236, 237
Korec Ján Chryzostom 163, 237
Kosidowski Zenon 137, 237
Kowalik-Kaleta Zofia 45, 237
Kozierowski Stanisław 45, 237
Kraus Jiří 15, 172, 237
Kruszewicz Andrzej 35, 36, 237
Kruszyński Józef 13, 25, 65, 95, 106, 115, 203, 284, 290, 296
Kryński Adam 32, 234
Kselmann John S. 95, 110, 118, 237
Kubiak-Sokół Aleksandra 45, 237
Kučera Karel 41, 208
Kufnerová Zlata 26, 238, 253, 255
Kuśmirek Anna 13, 25, 65, 92, 93, 95, 99, 105, 106, 115, 121, 128, 129, 143, 152, 238, 284, 290, 296

- Kučáková Eva 15, 50, 238
 Kwilecka Irena 26, 238
 Kyas Vladimír 29, 201, 204, 238
- L**
 Lamprecht Arnošt 43, 239
 Langacker Roland 175, 239
 Langkammer Hugolin 61, 170, 239
 Lapko Róbert 139, 240
 Lebda Renarda 15, 159, 240
 Leske Adrian 161, 240
 Levoratti Armando Jorge 59, 61, 240
 Lewis Clive Staples 111, 241
 Liberek Jarosław 16, 159, 208
 Linde Samuel Bogumił 36, 241
 Linzey Andrew 55, 163, 241
 Lipiński Aleksander 61, 241
 Lipowski Jaroslav 45, 241
 Longman Tremper 18, 58, 88, 96, 100, 117, 123, 125, 138, 213, 252
 Lotko Edvard 29, 172, 241, 242
 Lurker Manfred 60, 107, 242
 Lyer Stanislav 18, 40, 232
- Ł**
 Łach Stanisław 58, 61, 65, 96, 100, 106, 110, 113, 115, 118, 189, 242
 Łempicka Zofia 32, 253
 Łochocka Hanna 33
- M**
 MacArthur John 76, 88, 97, 101, 109, 116, 123, 125, 141, 149, 156, 166, 170, 242
 MacDonald William 61, 62, 87, 97, 101, 109, 113, 118, 124, 125, 149, 156, 163, 165, 242
 Machač Jaroslav 17, 18, 211, 212
 Machek Václav 12, 41, 42, 243
 MacKenzie R.A.F. 88, 242
 Marchowski Dominik 35, 243
 Marek Václav 15, 50, 238
 Markowski Andrzej 183, 243
 Mates Vladimír 44, 160, 243
 Matthews Victor H. 13, 58, 87, 89, 117, 122, 261
 McCarthy Dennis J. 141, 243
 McCreesh Thomas 122, 125, 243
 McKane William 123, 243
 Mejstřík Vladimír 18, 31, 146, 212, 215
 Metzger Bruce R. 90, 244
 Mieses Józef 14, 25, 65, 202, 284, 290, 296
 Mikula Alois 35, 244
 Milgrom Jacob 59, 90, 244
 Miłosz Czesław 14, 106, 115, 221, 244
 Mlíkovský Jiří 31, 35, 92, 244
 Moldanová Dobrava 44, 244
 Moore Carey 135, 245
 Mrhačová Eva 11, 44, 108, 159, 245
 Mrozek Andrzej 9, 87, 102, 256
 Murphy Roland E. 13, 88, 141, 159, 210, 211, 237, 242, 243, 245
 Müldner-Nieckowski Piotr 21, 159, 246

- N**
Nechutová Jana 38, 47, 246
Nettelhorst Robin P. 136, 246
Nida Eugene 173, 246
Niedźwiecki Władysław 32, 234
Nilsson Lennart 35, 246
Noth Martin 59, 246
Novotný Adolf 10, 90, 109, 152,
166, 170, 176, 246
Nowakowska Alicja 18, 159, 247
Nowell Irene 131, 135, 247
- O**
Olbracht Ivan 159, 247
Omar 102
Orłoś Teresa Zofia 146, 159, 247,
248
Orygenes 27, 50, 117, 118, 168,
248, 285, 291, 297
Ouředník Patrik 43, 248, 255
- P**
Paciorek Antoni 153, 156, 166, 248
Packer James I. 19, 61, 87, 248
Paulin z Noli 52, 56, 256
Paulus de Praga 27, 47, 107, 285,
291, 297
Pavlík Miloš 17, 25, 64, 88, 92–95,
99, 105, 114, 115, 121, 127, 129,
143, 152, 153, 158, 188–190, 195,
196, 200, 284, 290, 296
Paw Marzena 19, 159, 252
Pawlaczyk Karolina 45, 237
Pečírková Jaroslava 204
Petráňová Lydia 45, 249
Petrů Ondřej Maria 16, 153, 258
Piela Marek 173, 249
Pióro Marek 35, 36, 46, 249
Pípal Blahoslav 61, 176, 249
Plachetka Jiří 160, 249
Pliniusz Starszy 27, 50, 249, 285,
291, 297
Podlawska Dorota 18, 159, 249
Polański Edward 18, 145, 159, 213
Ponczová Renáta 108, 159, 245
Pope Marvin H. 61, 89, 249
Popowski Remigiusz 12, 25, 29, 64,
92, 93, 95, 99, 106, 115, 118, 121,
128–130, 143, 150, 152, 153, 165,
249, 250, 284, 286, 290, 292, 296,
298
Potocki Stanisław 121, 125, 127,
129, 189, 250, 261
Przybyłowicz Anna 35, 250
Przybyłowicz Łukasz 35, 250
Puchalska Iwona 159, 250
- R**
Raszewska-Żurek Beata 45, 237
Ravasi Gianfranco 100, 102, 107,
116, 250, 251, 254
Rejzek Jiří 11, 41, 251
Romaniuk Kazimierz 24, 79, 89,
107, 172, 204, 242, 251, 283,
290, 296
Rospond Stanisław 45, 251
Royt Jan 19, 50, 60, 176, 251
Rupert z Deutz (Tuitiensis) 52
Ryken Leland 18, 88, 96, 100, 117,
123, 125, 138, 252

- Rymut Kazimierz 44, 252
Rytel Danuta 145, 207
Rzehak Wojciech 19, 159, 252
- S**
Santucci Luigi 51, 52, 252
Schökel Luis Alonso 89, 252
Schulze-Hagen Karl 92, 209
Scott Robert Balgarnie Young 123, 253
Schindler Franz 11, 209
Sicre Diaz José L. 89, 252
Sidon Efraim 16, 25, 64, 202, 253, 284, 290, 296
Simian-Yofre Horacio 141, 253
Skorupka Stanisław 32, 145, 253
Sobol Elżbieta 18, 21, 32, 145, 159, 235, 253, 254
Stachowiak Lech 150, 189, 254
Stamm Johann Jakob 21, 61, 176, 235
Stankiewicz Anna 21, 159, 235
Starowieyski Marek 158, 176, 248, 254
Strong James 12, 171
Strutyński Janusz 38, 40, 41, 44, 255
Strycker Noah 33, 255
Styblík Vlastimil 20, 41, 255
Svensson Lars 32, 35, 36, 255
Swoboda Antoni 52, 57, 256
Syjud Jerzy 13, 231
Szczepanowicz Barbara 9, 50, 51, 87, 102, 113, 153, 156, 256
Szołdrski Władysław 56, 205
- Szymczak Mieczysław 32, 256
Šedinová Hana 19, 50, 60, 176, 251
Šmilauer Vladimír 48, 256, 257
Šrámek Vladimír 20, 25, 64, 95, 99, 105, 115, 127, 129, 143, 152, 188–190, 195, 196, 284, 290, 296
Świątek Brzezińska Magdalena 18, 159, 249
- T**
Tabakowska Elżbieta 175, 257
Taber Charles R. 173, 246
Taczanowski Władysław 35, 36, 44, 257
Taylor John R. 93, 175, 257
Tenney Merrill C. 61, 248
Tichý Ladislav 153, 258
Travis Stephen 136, 214
Trávníček František 31, 43, 258
Trepka Andrzej 32–36, 258
Trilling Wolfgang 169, 258
Tronina Antoni 57, 58, 61, 62, 65, 91, 176, 258
- U**
Urbańczyk Stanisław 29, 201, 259
- V**
Van den Berg Arnoud 259
Van der Have Tom 259
Vanheiden Karl-Heinz 100, 216
Vargas Witold 46, 259
Varšo Miroslav 143, 259, 260
Veslavín Daniel Adam 20, 27, 38, 39, 92, 260, 285, 291, 297
Voragine de Jakub 52, 232

- Walton** John H. 13, 58, 87, 89, 117, 122, 261
- Warchoł** Stefan 18, 41, 261
- Warzecha** Julian 91, 255, 261
- Wawrzecki** Marcin 19, 159, 252
- Weiser** Artur 150, 261
- Wesołek** Anna 237
- Węclewski** Zygmunt 176, 261
- Wierzbicka** Anna 175, 262
- Wierzbicka** Bartosz 173, 232
- Wilhoit** James C. 18, 88, 96, 100, 117, 123, 125, 138, 252
- Wiśniakowska** Lidia 45, 237
- Włodarczyk** Radosław 35, 233
- Wojciechowski** Michał 131, 135, 136, 153, 165, 250, 262
- Wolff** Hans Walter 141, 263
- Wójtowicz** Artur Marek 146
- Wujek** Jakub 10, 23, 24, 28, 29, 63, 64, 66–87, 93–95, 98, 100, 103, 105, 108, 110, 111, 114, 116, 118, 128, 131, 174, 184, 185, 202, 203, 210, 112–114, 116–121, 124, 126, 128, 129, 133, 134, 137–140, 142, 147, 148, 151, 154, 157, 158, 162, 165, 168, 171, 174, 178, 180, 181, 184, 189, 191, 192, 195, 202, 253, 283, 286, 289, 292, 295, 298
- Yates** Kyle 149, 263
- Zachová** Jana 15, 50, 238
- Zawadzki** Jarosław Maciej 44, 263
- Zechenter** Witold 49
- Zgólkowa** Halina 35, 263
- Zientek** Hubert 92, 263
- Ziółkowski** Zenon 100, 263
- Zofia Królowa** 10, 25, 130, 201, 284, 290, 296
- Żebrowski** Rafał 209
- Židek** Pavel 27, 47, 217, 285, 291, 297
- Žilka** František 21, 153, 202

INDEKS POSTACI BIBLIJNYCH I MITOLOGICZNYCH

Postaci biblijne

Achikar 131–134

Amos 9, 60, 117, 138, 156, 213,
259, 261

Azazel 75

Baruch // Báruk 9, 146, 147, 184,
187, 188, 190, 196, 197, 208, 209,
215, 254, 261

Bileám // Balaam 125

Chrystus (Kristus) 16, 50, 52, 55,
63, 68, 86, 96, 107, 131, 154,
157, 161, 162, 165, 167–169, 212,
241

Dawid 97, 98

Efrajím // Efraim 143

Hiob // Job 5, 7, 12, 13, 28, 54, 56,
60, 86–94, 131, 178, 181, 185,
189–192, 196, 202, 217, 227, 232,
234, 242, 245, 249, 251, 258, 261,
285, 292, 297, 298

Izajasz // Izajáš 13, 60, 90, 91, 96,
110, 117, 169, 204, 261

Jahwe 90, 96, 98, 104, 113, 117,
140

Jeremiasz // Jeremjáš 5, 7, 12,
13, 28, 29, 54, 60, 95, 144, 145,
147–151, 179, 185, 189–192, 197,
202, 209–211, 215, 230, 231, 246,
254, 261, 285, 286, 292, 293, 297,
298

Jezus 55, 56, 152, 154–159, 161–
163, 165, 167–170, 176, 212, 254

Ježíš 55, 156, 159, 202, 210, 239

- Ł**ukasz // Lukáš 5, 7, 14, 28, 50, 54–56, 59, 159, 161–169, 171, 172, 179, 185, 189–191, 197, 205, 210, 215, 216, 233, 234, 237, 239, 241, 244, 246, 248, 252, 285, 292, 297
- M**ateusz // Matouš 5, 7, 14, 15, 28, 50, 54–56, 59, 95, 96, 141, 152–155, 157–159, 161, 163–166, 168, 169, 171, 172, 185, 189–191, 205, 210, 216, 230, 232, 240, 241, 245, 248, 251, 258, 260, 285, 292, 297
- M**icheasz 138, 213, 260, 261
- M**ojżesz // Mojžiš 12, 14–16, 25, 57, 61–69, 71–74, 76–78, 80, 81, 83–85, 202, 203, 253, 257, 284, 290, 296
- O**zeasz // Ozeáš 5, 7, 12, 15, 16, 28, 54, 55, 60, 138–144, 179, 185, 189–191, 197, 205, 213, 243, 253, 259, 261, 285, 286, 292, 297, 298
- P**aweł 136, 166, 203
- S**alomon 124, 126, 127
- S**ippor 60, 90, 94, 104, 106, 114, 128, 135, 142, 175, 176
- T**obiasz // Tobit 5, 7, 20, 56, 130–137, 201, 204, 208, 217, 229, 240, 245, 247, 261, 262, 285, 292, 297, 298
- Przedstawiciele z mitologii antycznej (greckiej i rzymskiej)**
- A**frodyta 50
- W**enus 50

**INDEKS BŁOGOSŁAWIONYCH I ŚWIĘTYCH,
w których życiu występuje wróbel jako ich atrybut**

św. Dominik Guzman 51

bł. Gandolf z Binasco 51

św. Justyna 51

bł. Maria Fortunata Viti 50

św. Tekla z Morina 51

św. Teresa 50

INDEKS OSÓB POJAWIAJĄCYCH SIĘ TYLKO W BIBLIOGRAFII

- Aharoni I. 205, 279
Albright William Foxwell 205, 279
Allmen Jean Jaques 205, 279
Amerling Karel Slavoj 205, 279
Andres Stefan 206, 279
Antonín Luboš 206, 279
- B**alabán Milan 206, 207, 255, 279
Baláková Dana 207, 222, 224, 254, 279
Baldock John 207, 279
Balhar Jan 207, 279
Bartmiński Jerzy 207, 245, 258, 262, 279
Bartwicka Halina 207, 279
Baum Jiří 208, 279
Bayer František 208, 279
Beaumont Mike 208, 279
Becker Udo 208, 279
- Beneš Josef 208, 279
Bič Miloš 208, 279
Biedermann Hans 208, 279
Billerbeck Paul 255, 279
Borzymińska Zofia 209, 279
Brauch M.T. 233, 279
Bruce F.F. 233, 279
Budil Ivo T. 210, 279
Buhl Frants 216, 279
Burkhardt Hanna 246, 279
- C**arter Warren 210, 279
Chlebda Wojciech 207, 210, 211, 279
Chrostowski Waldemar 205, 209–211, 214–216, 230, 233, 234, 240, 242–245, 247, 248, 251, 253, 260–262, 279
Clifford Richard J. 211, 279
Couturier Guy P. 211, 279

- D**ahood Mitchell 212, 280
Davids P.H. 233, 280
Dąbek Tomasz Maria 4, 212, 280
Dąbrowski Eugeniusz 212, 280
Decyk-Zięba Wanda 212, 280
Dittmann Robert 213, 280
Długosz-Kurczabowa Krystyna 213, 280
Dohmen Christoph 213, 280
Đurica Ján 214, 280
Dzika Urszula 214, 280
- E**rhart Adolf 260, 280
Eshbol Yossi 249, 280
- F**ankhauser Gottfried 214, 280
Ferens Bronisław 214, 280
Filipi Pavel 215, 280
Fitzgerald Aloysius 215, 280
Fortin Marie-France 215, 280
Fouilloux Danielle 215, 280
Frankowski Janusz 255, 261, 280
Frič Antonín 208, 215, 280
Fučík Bedřich 215, 280
Fučíková Renáta 215, 280
- G**ebauer Jan 216, 280
Gesce Gusztáv 216, 280
Gesenius Wilhelm 216, 280
Goddard Burton L. 216, 280
Godyń Jan 216, 280
Grabner-Haider Anton 216, 280
Grzegorz Wielki (św.) 217, 280
- H**ájek Miloslav 217, 280
Hájek Viktor 217, 280
Hanuš Jiří 229, 280
Harari Yuval Noah 230, 280
Havlová Eva 260, 280
Hertzka Gottfried 231, 280
Hoblík Jiří 231, 280
Horváth H. 216, 280
Hrbata Josef 232, 280
Hrdlička Milan 232, 240, 243, 280
Hrnčíř František 232, 280
Hubáček Jaroslav 232, 280
- J**ančák Pavel 207, 280
Janikowski Przemysław 233, 280
Janyšková Ilona 260, 280
Johnson Mark 239, 280
Jungmann Josef 233, 280
- K**aiser W.C. 233, 280
Kaleta Zofia 233, 280
Karlíková Helena 260, 280
Klvaňa Josef 235, 280
Kluk Jan Krzysztof 224, 280
Kłosiewicz Stefan 235, 280
Kłosińska Katarzyna 235, 280
Knittlová Dagmar 235, 280
Komárek Karel 235, 280
Kováčová Viera 207, 222, 224, 254, 280
Koziara Stanisław 210, 237, 280
Kruszona Michał 237, 280

- Kukułka-Wojtasik Anna 238, 259, 281
Kulczycka Dorota 224, 238, 281
Kurz Josef 238, 281
Kyselica Jozef 239, 281
- L**
Lakoff George 239, 281
Lancellotti Angelo 239, 281
Lebiedziński Henryk 240, 281
Leibowitz Jeśajahu 240, 281
Lemaire André 206, 240, 281
Lemański Janusz 240, 281
Levý Jiří 240, 281
Lewicki Roman 231, 240, 259, 281
Limbeck Meinrad 241, 281
Lipiński Krzysztof 241, 281
Loska Tadeusz 241, 281
- Ł**
Łaziński Marek 246, 281
- M**
Macurová Alena 243, 281
Malicki Jarosław 243, 281
Mann C.S. 205, 281
Manser Martin 251, 281
Mařík Jan Samuel 243, 281
Maynard Christopher 243, 281
Meynet Roland 244, 281
Michálek Emanuel 244, 281
Mickiewicz Franciszek 244, 281
Miskotte Kornelis Heiko 244, 281
Montgomery Sy 245, 281
Mrázek Jiří 245, 281
Muszyński Zbysław 245, 281
- Müglová Daniela 245, 281
Müller Paul-Gerhard 246, 281
- N**
Nagórko Alicja 246, 281
Nandrásky Karol 246, 281
Nehring Władysław 246, 281
Nolland John 246, 281
Novotný Jiří 247, 281
Novotný Tomáš 247, 281
Nytrová Olga 207, 281
- O**
Oliva Karel 247, 281
Otter Jiří 248, 281
- P**
Paz Uzi 249, 281
Pieńkos Jerzy 249, 281
Pokorný Jindřich 215, 249, 281
Pokorný Petr 208, 249, 281
Poláčková Milena 238, 253, 255, 281
Povejšil Jaromír 238, 253, 255, 281
Presl Jan Svatopluk 250, 281
- R**
Reidová Debora 251, 281
Rendtorff Rolf 251, 281
Rienecker Fritz 251, 281
Ryba Bohumil 252, 281
- S**
Salij Jacek 206, 252, 281
Schäfer Thomas 252, 281
Schürmann Heinz 252, 281
Siatkowski Janusz 246, 253, 281
Sikora Ryszard Adam 253, 281

- Skoumalová Zdena 238, 253, 255, 282
Sobczykowa Joanna 253, 282
Sokołowski Jan 254, 282
Srdínko František 254, 282
Stanislav Mikuláš 254, 282
Stemberger Günter 213, 282
Stěpanova Ludmila 254, 282
Stern David H. 254, 282
Stich Alexander 255, 282
Strack Herman Leberecht 255, 282
Straková Vlasta 238, 253, 255, 282
Stránský Radek 255, 282
Strehlow Wighard 255, 282
Strus Andrzej 255, 282
Svoboda Jan 255, 282
Svoboda Zbyšek 256, 282
Szymańska Katarzyna 256, 282
Šimek František 256, 282
Šrámek Rudolf 257, 282
Šulc Josef 257, 282
Taylor J. 257, 282
Tokarski Ryszard 245, 258, 262, 282
Tomiałowicz Ludwik 258, 282
Treder Jerzy 258, 282
Treu Ursula 258, 282
Tryuk Małgorzata 259, 282
Unterman Alan 259, 282
Urbanek Dorota 259, 282
Vaňková Irena 259, 282
Vargas Witold 263, 282
Vašků Zdeněk 260, 282
Večerka Radoslav 260, 282
Venuti Lawrence 260, 282
Veverková Kamila 260, 282
Viviano Benedict Thomas 260, 282
Vlková Gabriela Ivana 260, 282
Vokoun Jaroslav 260, 282
Wajda Anna Maria 261, 282
Whiteová Ellen Gould 262, 282
Widła Bogusław 262, 282
Wohlleben Peter 262, 282
Wojtasiewicz Olgierd 263, 282
Wojtusiak Roman 214, 282
Záborský Bohuslav 263, 282
Zamarovský Vojtech 263, 282
Zaorálek Jaroslav 263, 282
Zehnalová Jitka 263, 282
Zrostlíková Martina 263, 282
Zych Paweł 263, 282
Żebrowski Rafał 209, 282

LUBOMÍR HAMPL

SVĚT AVIFAUNY VI
V POLSKÝCH A ČESKÝCH PŘEKLADECH PÍSMÁ SVATÉHO
(VRABEC)

SHRNUTÍ

V této nejnovější monografii, vydanou nakladatelstvím Slezské univerzity, základním zdrojem zkoumaného materiálu, obdobně jako v dřívějších vytištěných pěti publikacích (viz. SA I, SA II, SA III, SA IV i SA V) ze série pojmenované *Svět avifauny*, bylo využito **šestnáct** tzv. „základních překladů“ *Písma Svatého*. Znamená to, že v této zmíněné práci byly vyexcerpovány následující verze českých a polských biblických překladů (srov. BK, BO, ČEP, ČSP, B21, PNS, JB, SNC, BG, BJW, NBG, BT, BWP, BW, BP, PNS).

Z toho vyplývá, že důkladně prostudováno **osm českých biblických** „bázových“ **překladů** – včetně **dvou staročeských**: jedná se o neznámější protestantskou *Bibli kralickou* z 1613 roku a katolickou *Bibli olomouckou* z 1417 roku, a také **šest současných** českých biblických **překladů**, které reprezentují různé církevní kánony a náboženskou příslušnost, viz.: *Český ekumenický překlad*, *Český studijní překlad*, *Bibli překlad 21. století*, *Překlad nového světa*, *Jeruzalémskou bibli*, *Slovo na cestu*.

Ohledně polskojazyčných překladů byly také dodržovány stejné časové standardy a hledisková kritéria srovnávaných církevních kánonů, jaká byla přijata v souvislosti s českojazyčnými edicemi *Písma svatého*. Prozkoumáno rovněž **osm polských** „bázových“ **kodexů** – včetně **dvou staropolských**: protestantskou *Biblii gdaňskou* z 1632 roku a katolický překlad *Bible kněze Jakuba Wujka* z 1599 roku a také **šest současných překladů**: *Novou bibli gdaňskou* (*Nową Biblię Gdańską*), *Bibli tisíciletí* (*Biblię Tysiąclecia*) nazývanou všeobecně Tyněckou, *Bibli varšavsko-pražskou* (*Biblię Warszawsko-Praską*) překládanou jednou osobou biskupem Kazimierzem Romaniukem, *Bibli*

varšavskou (*Biblię Warszawską*) nazývanou obecně Britskou [pol. *Brytyjka*], *Bibli poznańskou* (*Biblię Poznańską*) i *Překlad nového světa* (*Przekład Nowego Świata*) svědků Jehovových.

Autor si uvědomil jednu záležitost, týkající se toho, jestliže bude prozkoumán větší počet edicí z hlediska lexikálně terminologických jazykozpytných jevů, tím spíš výsledky budou důvěryhodnější. Proto kvůli obsahovému rozšíření zkoumaného oboru, dodatečně doplňujícím materiálem (podporující zcela evidentně předmětnou vědu) využito také částečně **deset** jiných edicí *Bibli*, (tedy čtyři české a šest polských) srov. např. překlady zhotovené jednou osobou: tři svazky *Bible české* Jana Hejčla ze začátku 20. století a *Pavlíkův studijní překlad* z 2014 roku, dále překlad Vladimíra Šrámka a *Katolický liturgický překlad*. Z polskojazyčných „doplňujících“ překladů bylo použito staropolské kalvinské vydání *Bible brestské* z 1563 roku (pol. *Biblia Brzeska*) a zohledněno také staropolskou edici *Bibli Szymona Budného* z 1572 roku. K současným překladům se připojila následující polskojazyčná vydání: *Jeruzalémská bible* (pol. *Biblia Jerozolimska*), *Biblický překlad Řádu svatého Pavla Prvního Poustevníka* (vydaná Společností svatého Pavla založená knězem blahoslaveným Giacomo Alberione) – (pol. *Biblia Paulistów*), *Ekumenická bible* (pol. *Biblia Ekumeniczna*), a tzv. vydání kulovské série. Kromě „bázových“ a „doplňujících“ překladů autor v monografii používal také ještě jiné českojazyčné¹ a polskojazyčné² bible, pocházející z různého období.

Tato monografie SA VI se skládá ze **dvou kapitol** – jedné teoretické, a druhé praktické. Kompoziční stránka popisu analizovaných zástupců světa avifauny probíhá v celé monografii přesně podle předem vymezeného postupu a stanoveného pořadí. Autor uvádí nejdůležitější složky prováděného rozboru.

První kapitola této monografie (s. 31–52) se začíná od taxonomického rozdělení jedné předmětně analyzované čeledi ptáků (viz. hlavně tzv. *binominální* názvosloví) lat. *Passeridae* – **čeled' vrabcovití**. Hned dále jsou vysvětlovány různorodé definice pocházející nejenom z monolingvistických slovníků, ale i z atlasů, průvodců, encyklopedií a jiných lexikonů. Později je prezentována

¹ Srov. např. staročeská *Bible drážďanská* pocházející ze 14. století, která bohužel shořela (zachovány jsou pouze některé fotografické kopie), *Český rabínský překlad, Pět knih Mojžišových*, které přeložil vrchní pražský rabín Efraim Sidon.

² *Bible královny Žofie* (pol. *Biblia Królowej Zofii*), třísvazkový interlineární překlad s mluvnickými kódy i transliterací Anny Kušmirkové nazvaný *Hebrejsko-polský SZ*, polskojazyčný překlad řecké *Septuaginty* Remigiusze Popowského, překlady *Tóry* a jiných knih Izaaka Cyklowa, Józefa, Kruszyńského i Józefa Miesesa atp.

symbolika, stručný popis a hodnocení předmětného *vrabce* (kap. 1.1.), tedy uváděny jsou kulturní, obyčejově-zvykové, etymologické, zeměpisné, dějepisné // historické, společenské, symbolické, zoologické, náboženské, konotační, hodnotící i výkladově-komentářní informace³ (včetně s příklady týkajícími se např. architektury, heraldiky, emblematicky, vlastních názvů, lidové terminologie a literatury) – započítávanými do široce chápaného proudu interdisciplinárních humanistických zkoumání a také textologické analýzy.

Po představení a vysvětlení těchto záležitostí autor přichází už k přímému konfrontativnímu jazykozpytnému rozboru ptáka *vrabce* – pol. *wróbla* (díky paralelním textům – viz. intralingvální i interlingvální rozbor, určující ústřední část prováděného zkoumání), tedy podrobně znázorňuje, jak je on v uskutečňovaném translačním procesu lexikálně ztvárňován na stránkách *Písma svatého*. To je jedna z hlavních úloh praktické analýzy druhé kapitoly. Za tímto účelem přivolává dvacet čtyři biblických veršů, které pocházejí zároveň ze *Starého zákona* (viz. 20 příkladů: Lv 14,4.5.6.7.49.50.51.52.53; Jb 40,29; Ž 11,1; 84,4; 102,8; 104,17; 124,7; Př 7,23; 26,2; Tób 2,10; Oz 11,11; Jr 10,5); ale i z *Nového zákona* (viz. 4 příklady: Mt 10,29.31; L 12,6.7), kde byl přímo uveden tento popisovaný reprezentant pojmové kategorie ptactva (samozřejmě závisí to nepochybně na druhu překladu).

Je nutné výrazně podotknout, že v uvnitřjazykovém rozboru, jak i v mezijazykové analýze se setkáváme také v některých českých a polských překladech textů *Svatého písma* s následujícími biblickými verši, ve kterých právě konceptualizovaný pták *vrabec* pol. *Wróbel* – v rámci translačního procesu – nebyl vyjmenován ani uveden, srov. „základní překlady“: SNC (Lv 14,52) nebo byl nahrazen jiným, konkrétně zvoleným ptačím druhem – srov. kohyponymy např. *synogarlicy* (dosl. čes. *hrdličky*), viz. BP (Lv 14,49), *kanarka* – SNC (Jb 40,29), pol. *jaskólki* čes. *Vlaštovky* – BO i BJW (Tób 2,10), případně

³ V této kapitole, ale i v celé monografii byly využity rovněž tzv. „p o m o c n é“ informační prameny, které se týkaly světa zvířat. Jednalo se o díla Arystotela, sv. Ambrože z Milánu, sv. Jeronýma ze Stridonu, Órigena, Ailiána Klauďia, Gaia Valeria Catulla z Verony, Marca Cycero, Plinia Staršího, Cassiodora, sv. Isidora ze Sevilly, Hugona de Folieto, Avicenny, Clareta (Mistra Bartoloměje z Chlumce řečeného Klarret), Pavla Žídka (Paulusa de Praga), Daniela Adama z Veleslavína a také nápomocné byly různorodé traktáty o zvířecí symbolice, např. *Aviarium (Kniha o ptácích)* nebo *Physiologia* (řeckého / latinského). V některých příkladech je citována středověká benediktinská řeholní uzdravovatelka Hildegarda z Bingen, která vlastnila botaté přírodopisné znalosti a měla obšírnou vědu ohledně ptačí tematiky v medicíně.

nahrazeno *vrabce* v mnoha lokalizacích nadřazeným lexémem, srov. čes. *ptačtvo / pták / ptáček / ptáče*, pol. *ptak / ptaszek / ptactwo* (např. Oz 11,11 – BK, BO, ČEP, ČSP, B21, PNS, SNC, BG, BJW, BT, BWP, BW, BP i PNS) nebo (Ž 84,4 – PNS i PNS) případně (Ž 102,8 – ČEP, ČSP, PNS, JB, SNC, NBG, BT, BWP, BW, BP i PNS) a dalo by se také vyjmenovat moc jiných příkladů. V šestnáctém analyzovaném příkladě, týkajícím se Př 7,23 se setkáváme s marginálním výskytem tohoto ptáka, tedy *vrabce* (pol. *wróbla*), srov. obzvláště současný polský překlad *Tisícileté bible* a polskojazyčnou verzi *Jeruzalémské bible*.

Vyskytují se také situace, že náš hlavní hrdina ornitofauny, jakým je *vrabec* – pol. *wróbel*, byl však ve zkoumaném biblickém textu vyjmenován, ale úplně v jiném pořadí mezi ptáky, nacházejícími se v konkrétně analyzovaných českých a polských verších (viz. Př 26,2 – BO, BJW, BT, Popowski), co právě dobře odrážejí zhotovené tabulky č. 1 a 2 na konci druhé kapitoly – včetně s uvedenou frekvencí, procentuálním propočtem a také podrobným popisem v hlavním textu.

Autor se soustřeďuje na hyponymickém a hyperonymickém lexikálním názvosloví, tedy na nadřazenosti a podřazenosti v rámci kategorie a kategorizace, na mluvnických rodech (mužský a střední), na mluvnickém čísle (jednotné a množné) a částečně i na pádech atd. Zajímavě je představován dvacátý příklad, týkající se starozákonní *Knihy Jeremjáše* (Jr 10,5), kde v některých pouze polskojazyčných biblických překladech (srov. BT, BP nebo PNS) byla využita frazeologická i idiomatická spojení s klíčovým slovem *ptak* (dosl. čes. pták) nebo *wróbel* (dosl. čes. vrabec) – viz. *strach na ptaki* lub *strach na wróble*.

V druhé kapitole (s. 53–182) pozornost byla soustředěna na tom, jak je název analyzovaného ptáka (*vrabce* – pol. *wróbla*) využíván v českých a polských biblických překladech. Vždy na konci kapitoly byly zhotoveny tabulky (celkově v celé práci jsou tři – dvě se týkají „základních překladů“ a jedna „doplňujících“), které nám precizně, přehledně a obrazně dovedou nejlépe ukázat, s jakým avifaunistickým názvoslovím se setkáváme v analyzovaných biblických textech, v konkrétně vyexponovaných úryvcích *Písma svatého*. Všechny uváděné příklady byly podrobeny důkladné analýze, hlavně z lexikálního a terminologického hlediska. Tutu zmíněnou problematiku (především odhalené rozdíly) autor nazývá **pojmově-terminologickou a aproximativně-lexikální variantou překladu**, která se v analyzovaných českých a polských biblických překladech soustřeďovala na předmětné avifaunistické nomenklatuře, a konkrétně na *vrabci* i také *ptáku*.

Tato práce se věnovala konfrontativně-srovnávacímu rozboru avifaunistického názvosloví, kde byl prozkoumán další druh ptactva, který se vyskytuje v biblických textech. Potvrdila zjištěné jevy z dřívějších pěti mojich monografií: SA I (*sovy a vlaštovky*), SA II (*ptactvo čisté a nečisté*), SA III (*čeled' krkavcovití – kavka, vrána, krkavec, havran, sojka*), SA IV (*čáp, ibis, pelikán*) a SA V (*jeřáb, pštros*), ve kterých bylo zjištěno, že překladatelé *Písma svatého* používají příliš široký vějíř ptačí terminologie ve zkoumaných českých a polských biblických verších, a v některých případech dochází dokonce k nesprávné identifikaci (včetně s interpretací), co je výstižně pocíťováno především v druhé kapitole týkající se předmětného *vrabce*.

LUBOMÍR HAMPL

**МИР АВИФАУНЫ VI
В ПОЛЬСКОМ И ЧЕШСКОМ ПЕРЕВОДАХ БИБЛИИ
(ВОРОБЕЙ)**

РЕЗЮМЕ

В этой последней монографии, опубликованной Издательством Силезского университета, основным источником языкового материала, аналогично пяти ранее напечатанным публикациям (ср. МА I, МА II, МА III, МА IV и МА V) из серии „Мир орнитофауны”, послужили **шестнадцать** так называемых „основных переводов” Священного Писания.

Так, в данной работе внимательно сопоставляется **восемь чешских** „основных” **переводов Библии**, в том числе **два старочешских**, а именно: протестантская *Кралицкая Библия* (чеш. *Kralická bible*) последнего издания 1613 года и католическая *Оломунецкая Библия* (*Olomoucká bible*) 1417 года, а также **шесть современных** чешских переводов Библии (репрезентирующих различные каноны и религиозную принадлежность): *Чешский экуменический перевод* (*Český ekumenický překlad*), *Чешский студийный перевод* (*Český studijní překlad*), *Перевод Библии XXI века* (*Bibli překlad 21. století*), *Перевод нового мира* (*Překlad nového světa*), *Иерусалимская Библия* (*Jeruzalémská bible*), *Слово для путешествия* (*Slovo na cestu*).

Что касается переводов на польский язык, соблюдались те же временные стандарты и критерии сравниваемых церковных канонов, которые были приняты в связи с чешскоязычными изданиями Священного Писания. Из **польскоязычных** изданий также изучаются **восемь кодексов**, в том числе **два старопольских**: протестантская *Гданьская Библия* (пол. *Biblia Gdańska*) 1632 года и католическая версия *Библии кс. Якуба Вуйка* (*Biblia ks. Jakuba Wujka*) 1599 года, а также **шесть современных**

переводов: *Новая Гданьская Библия (Nowa Biblia Gdańska)*, *Библия Тысячелетия (Biblia Tysiąclecia)*, называемая в народе Тынецкой (Tyniecka), *Варшавско-пражская Библия (Biblia Warszawsko-Praska)* в пересказе епископа Казимежа Романюка, *Варшавская Библия (Biblia Warszawska)*, именуемая в народе *Британкой (Brytyjka)*, *Познаньская Библия (Biblia Poznańska)* и *Перевод нового мира (Przekład Nowego Świata)*.

По мнению автора, чем большее количество изданий будет изучено с точки зрения лексико-терминологических языковых явлений, тем надежнее будут результаты. Следовательно, в связи с расширением содержания исследуемой области, в качестве дополнительного материала (поддерживающего вполне очевидную предметную науку) также частично использовались **десять** других изданий Библии (т.е. четыре чешских и шесть польских). Это были переводы, выполненные одним человеком – три тома *Чешской Библии (Bible česká)* Яна Хейчла начала XX века, *Учебный перевод Павлика (Pavlikův studijní překlad)* 2014 года, а также перевод Владимира Шрамка и *Католический литургический перевод (Katolický liturgický překlad)*. Из „дополнительных переводов” на польском языке были использованы: кальвинистская *Библия Бжеская (Biblia Brzeska)* 1563 года и старопольское издание *Библии Шимона Будного (Biblia Szymona Budnego)* 1572 года. За текущими переводами последовали следующие издания на польском языке: *Иерусалимская Библия (Biblia Jerozolimska)*, *Библейский перевод (Biblia Paulistów)*, *Экуменическая Библия (Biblia Ekumeniczna)* и так называемый выпуск серии Куловской. Помимо „основного” и „дополнительного” переводов, автор также использовал в монографии другие чешские¹ и польские² Библии разных периодов.

¹ Это были, напр., старочешская *Библия дрезденская* (чеш. *Bible drážďanská*) XIV века, которая, к сожалению, сгорела (сохранились только некоторые копии фотографий) и *Чешский раввинский перевод (Český rabínský překlad)*, *Пять книг Моисея (Pět knih Mojžíšových)*, переведенные главным раввином Праги Эфраимом Сидоном.

² В качестве источника материала привлекались еще *Библия королевы Софии* (пол. *Biblia Królowej Zofii*), трехтомный подстрочный перевод с грамматическими кодами и транслитерацией Анны Кусмирковой под названием *Еврейско-польский Ветхий Завет*, польский перевод греческой *Септуагинты* Ремигиуша Поповского, переводы *Торы* и других книг Изаака Цилкова, Юзефа Крушинского, Юзефа Мизеса и др.

Настоящая монография *Мир авифауны VI* состоит из **двух глав** – теоретической и практической. Во всей книге представители мира авифауны описываются точно в соответствии с заранее определенной процедурой и установленным порядком. Автор перечисляет наиболее важные составляющие анализа.

Первая глава монографии (стр. 31–52) начинается с таксономического деления одного субъективно проанализированного семейства птиц (см. в основном так называемую *биномиальную* номенклатуру) лат. *Passeridae* – **семейства воробьиные**. После этого всегда даются общая информация³ о конкретной птице и различные определения, взятые не только из монолингвистических словарей, но также из атласов, справочников, энциклопедий и других лексиконов. Затем представлены символика, краткое описание и оценка рассматриваемого *воробья* (глава 1.1.), т.е. культурные, традиционные, этимологические, географические, исторические, социальные, символические, зоологические, религиозные, коннотационные, оценочные комментарии и интерпретационная информация (с учетом примеров, касающихся, например, архитектуры, геральдики, эмблематики, имен собственных, народной терминологии и литературы). Все это включено в широко понимаемый поток междисциплинарных гуманистических исследований, а также текстологического анализа.

После введения и объяснения указанных вопросов автор переходит к прямому конфронтационному лингвистическому анализу *воробья* (чеш. *vrabec*, пол. *wróbel*). Благодаря параллельным текстам (см. внутриязыковой и межъязыковой анализ, определяющий центральную часть исследования), можно точно увидеть, как воробей в процессе перевода

---

³ В этой главе, а также во всей монографии использовались так называемые „вспомогательные” источники информации, касающиеся мира животных. Это были работы, которые написали: Аристотель, св. Амвросий Медиоланский, св. Иероним Стридонский, Ориген, Клавдий Элиан, Гай Валерий Катулл из Вероны, Марк Цикеро, Плиний Старший, Кассиодор, св. Исидор Севильский, Гюго де Фолието, Авиценна, Кларет (мастер Варфоломей из Хлумца по прозвищу Кларет), Павел Жидек (Паулос де Прага), Даниэль Адам из Велеславина и различные трактаты по символике животных, например, лат. *Aviarium* (*Книга о птицах*) или Физиолог (греч. // лат.). В некоторых примерах упоминается средневековая бенедиктинская религиозная целительница Хильдегарда из Бингена, которая обладала естественными и научными знаниями о птицах в медицине.

лексически изображен на страницах Священного Писания. Это одна из основных задач практического анализа второй главы. С этой целью автор ссылается на двадцать четыре библейских стиха, которые происходят из *Ветхого Завета* (см. 20 примеров: Лев. 14,4.5.6.7.49.50.51.52.53; Иов 40,29; Пс. 11,1; 84,4; 102, 8; 104,17; 124,7; Прит. 7,23; 26,2; Тов. 2,10; Оси 11,11; Иер. 10,5), а также из *Нового Завета* (см. 4 примера: Мат. 10,29.31; Лк. 12,6.7), где интересующий нас представитель концептуальной категории птиц был прямо упомянут (конечно, это, несомненно, зависит от типа перевода).

Следует отметить, что как во внутреннем языковом анализе, так и в межъязыковом, мы также встречаем в некоторых чешских и польских переводах Священного Писания библейские стихи, в которых концептуализированный *воробей* (чеш. *vrabec*, пол. *wróbel*) даже не упоминается (ср. „Основные переводы”: SNC (Лев. 14,52)) или заменяется другим, специально подобранным видом птиц (ср. когипонимы, например, синогипонимы (буквально *горлица*, пол. *synogarlica*, чеш. *hrdlička*), см. ВР (Лев. 14,49), *канарейка*, чеш. *Kanarek* – SNC (Иов 40,29), пол. *jaskółki*, чеш. *vlaštovka*, рус. *Ласточки* – ВО и ВJW (Тов. 2,10)). Возможно, во многих местах вместо *воробья* встречается высшая лексема, ср. *птицы* / *птица* / *птичка* / *птицы* (чеш. *ptactvo* / *pták* / *ptáček* / *ptáče*, пол. *ptak* / *ptaszek* / *ptactwo*) (например: Оси 11,11 – ВК, ВО, ČЕР, ČСП, В21, ПНС, SNC, ВG, ВJW, ВТ, ВWР, ВW, ВР и ПНЃ; Пс. 84.4 – ПНС и ПНЃ; Пс. 102.8 – ČЕР, ČСП, ПНС, JВ, SNC, NВG, ВТ, ВWР, ВW, ВР и ПНЃ и многие другие примеры). В шестнадцатом примере, касающемся Прит. 7,23, мы встречаем маргинальное появление этой птицы, то есть *воробья* (пол. *wróbla*), ср. особенно современный польский перевод *Библии Тысячелетия* и польскоязычную версию *Иерусалимской Библии*.

Также бывают ситуации, когда наш главный герой орнитофауны – *воробей* – был указан в библейском тексте, но в совершенно другом порядке среди птиц, найденных в специально проанализированных чешских и польских стихах (см. Прит. 26,2 – ВО, ВJW, ВТ, Поповский). Это хорошо отражено в таблицах 1 и 2, помещенных в конце второй главы – в том числе с указанной частотой, процентным расчетом, а также подробным описанием в основном тексте.

Автор акцентирует внимание на гипонимической и гиперонимической лексической номенклатуре, то есть на превосходстве и неполноценности внутри категории и категоризации, на грамматическом роде

(мужском и среднем), на грамматических числах (единственном и множественном) и частично на падежах и т.п.

Интересным кажется двадцатый пример относительно ветхозаветной книги *Иеремии* (Иер. 10,5), где в некоторых библейских переводах только на польский язык (ср. ВТ, ВР или PŃŚ) фразеологические и идиоматические связи использовались с ключевым словом *ptak* (буквально чешская *птица*) или *wróbel* (буквально чешский *воробей*) – см. *боязнь / пугало птицы* или *боязнь / пугало воробей* – ср. *strach na ptaki lub strach na wróble*.

Во второй главе (стр. 53–182) внимание было сосредоточено на том, как название анализируемой птицы *воробей* (чеш. *vrabec*, пол. *wróbel*) используется в чешских и польских библейских переводах. Всегда в конце каждой главы были составлены таблицы (всего их три во всей работе – две касаются „основных переводов” и одна „дополнительных переводов”), которые точно, ясно и в переносном смысле показывают нам, с какой авифаунистической номенклатурой мы сталкиваемся в проанализированных библейских текстах. Все примеры были тщательно изучены, в основном с лексической точки зрения. Эту проблему (в частности замеченные различия) автор определяет как **понятийно-терминологическую и аппроксимативно-лексическую вариантность перевода**, которая в проанализированных чешских и польских библейских переводах сосредотачивается на предметной номенклатуре авифауны, а конкретно на *воробье* и *птице*.

Данная работа была посвящена конфронтационно-сравнительному анализу номенклатуры авифауны, в ходе которой был исследован другой вид птиц, встречающийся в библейских текстах. Подтвердила она наблюдаемые явления из предыдущих пяти монографий автора: МА I (*совы и ласточки*), МА II (*птицы чистые и нечистые*), МА III (*галка, ворона, ворон // грач, сойка*), МА IV (*аист, ибис и пеликан*), и МА V (*журавль, страус*), в которых было выявлено, что переводчики Библии используют слишком широкую палитру птичьей терминологии в проанализированных чешских и польских библейских текстах / стихах. Иногда имеет место даже неправильная идентификация, что отражается на восприятии используемой лексики. Это особенно хорошо чувствуется во второй главе, касающейся рассматриваемого *воробья*.

LUBOMÍR HAMPL

**THE WORLD OF AVIFAUNA VI
IN POLISH AND CZECH TRANSLATIONS OF THE HOLY BIBLE
(SPARROW)**

SUMMARY

In this latest monograph, published by the University of Silesia, the basic source of the researched material, similarly as in the five previously printed publications (see WoA I, WoA II, WoA III, WoA IV and WoA V) from a series called *The World of the Avifauna*, **sixteen** so-called “basic translations” of the *Holy Scriptures* were used. This means that the following versions of the Czech and Polish biblical translations were excerpted in this work (cf. BK, BO, ČEP, ČSP, B21, PNS, JB, SNC, BG, BJW, NBG, BT, BWP, BW, BP, PNS).

From this it follows that **eight** “base” **Czech biblical translations** were thoroughly studied, including **two Old Bohemian translations**, i.e. the most-known Protestant Bible *Kralicka Bible* according to the last edition from 1613 and the *Catholic Olomouc Bible* dated 1417 and **six contemporary Czech translations** of the Bible (representing different canons, denominations and religious affiliations): *Czech ecumenical translation* (*Český ekumenický překlad*), *Czech study translation* (*Český studijní překlad*), *Bible translation of the 21th century* (*Bible překlad 21. století*), *New World Translation* (*Překlad nového světa*), *Jerusalem Bible* (*Jeruzalémská bible*), *Word on the Road* (*Slovo na cestu*).

Regarding Polish-language translations, the same time standards and point of view criteria of the compared church canons were observed as those adopted in connection with the Czech-language editions of the *Holy Scriptures*. **Eight** “base” **codes** were also examined, including **two Old Polish** editions: *Gdańsk Protestant Bible* from 1632 and a Catholic translation by *Jakub Wujek* from 1599 and **six contemporary translations**: *New Gdańsk Bible* (*Nowa*

Biblia Gdańska), *Millennium Bible (Biblia Tysiąclecia)* also called Tyniecka, *Warsaw-Praga Bible (Biblia Warszawsko-Praska)* translated by one person, Fr. bishop Kazimierz Romaniuk, *Warsaw Bible (Biblia Warszawska)* colloquially called the British, *Poznan Bible (Biblia Poznańska)* and Jehovah's Witnesses' *New World Translation (Przekład Nowego Świata)*.

The author realized one issue, namely that the larger number of editions examined in terms of lexically terminological linguistic phenomena, the more reliable the results will be. Therefore, due to the content extension of the researched field, additional material (supporting quite evidently the subject science) also used partly **ten** other editions of the *Bible*, (i.e. four Czech and six Polish) e.g. translations made by one person: three volumes of the *Czech Bible (Bible česká)* by Jan Hejčl from the beginning of the 20th century and *Pavlík's study translation (Pavlíkův studijní překlad)* from 2014, as well as a translation by Vladimír Šrámek and a *Catholic liturgical translation (Katolický liturgický překlad)*. The Old Polish Calvinist edition of the *Brest Bible* from 1563 (*Biblia Brzeska*) was used from the Polish-language "supplementary" translations, and the Old Polish edition of the *Szymon Budny Bible (Biblia Szymona Budnego)* from 1572 was also taken into account. The following Polish-language editions have joined the current translations: the *Jerusalem Bible (Biblia Jerozolimska)*, the *Biblical Translation of the Order of St. Paul the First Hermit Paulist Bible (Society of Saint Paul) – (Biblia Paulistów)*, the *Ecumenical Bible (Biblia Ekumeniczna)*, and the so-called edition of the KUL series. In addition to the "basic" and "complementary" translations, the author also used other Czech-language¹ and Polish-language² Bibles from various periods in the monograph.

This monograph (WoA VI) consists of **two chapters** – one theoretical and the other practical. The compositional side of the description of the analyzed representatives of the avifauna world takes place throughout the monograph

¹ Cf. eg. the Old Bohemian *Bible from Dresden (Bible drážďanská)* from the 14th century, which unfortunately burned down (only some photographic copies are preserved), *Czech rabbinical translation (Český rabínský překlad)*, *Five Books of Moses (Pět knih Mojžíšových)*, translated by the chief rabbi of Prague, Ephraim Sidon.

² *The Bible of Queen Zofia* (Polish: *Biblia Królowej Zofii*), three-volume inter-linear translation with grammar codes and transliteration by Anna Kuśmirek called *Hebrew-Polish Old Testament*, Polish-language translation of the Greek *Septuagint* by Remigiusz Popowski, translations of the *Torah* and other books by Izaak Cyłkow, Józef Kruszyński and Józef Mieses and so on.

exactly according to a predefined procedure and a set order. The author lists the most important components of the analysis.

The first chapter of this monograph (pp. 31–52) begins with the taxonomic division of one subjectively analyzed family of birds (see mainly the so-called binomial nomenclature) lat. *Passeridae* – **a family of sparrows**. Various definitions coming not only from monolingual dictionaries, but also from atlases, guides, encyclopedias and other lexicons are explained immediately below. Later, the symbolism, brief description and evaluation of the *sparrow* in question are presented (Chapter 1.1.), i.e. cultural, customary, etymological, geographical, historical, social, symbolic, zoological, religious, connotation, evaluative and interpretative-commentary are presented information³ (including with examples concerning eg. architecture, heraldry, emblemata, proper names, folk terminology and literature) – included in the widely understood stream of interdisciplinary humanistic research as well as textological analysis.

After introducing and explaining these issues, the author comes to a direct confrontational linguistic analysis of the *sparrow* bird – Polish *wróbel*, Czech *vrabec* (thanks to parallel texts – see intralingual and interlingual analysis, determining the central part of the research), so it shows in detail how in the translational process it is lexically depicted on the pages of *the Holy Scriptures*. This is one of the main tasks of the practical analysis of the second chapter. To this end, it invokes twenty-four Bible verses, which also come from the *Old Testament* (see 20 examples: Lev 14,4.5.6.7.49.50.51.52.53; Job 40,29; Ps 11,1; 84,4; 102, 8; 104.17; 124.7; Prov 7.23; 26.2; Tob 2.10; Hos 11.11; Jer 10.5); but also from the *New Testament* (see 4 examples: Mat 10,29.31; Luke 12,6.7), where this described representative of the conceptual category of birds is directly mentioned (of course it undoubtedly depends on the type of translation).

---

³ In this chapter, as well as throughout the monograph, the so-called “auxiliary” sources of information that concern the animal world, focusing on the conceptual category of birds are of interest to us. The works of Aristotle, Saint Ambrose of Milan, St. Jerome of Strydon, Origen, Claudius Aelianus, Catullus, Mark Cicero, Pliny the Elder, Cassiodor, Saint Isidore of Seville, Hugo of Folieto, Claretus (so-called Mistr Bartoloměj from Chlumce called Klaret), Pavel Židek (Paulus de Praga), and various treaties on animal symbolism were helpful, e.g. *Aviarium*, *Physiology* dealing with the symbolism of stones. In some situations, I referred to the medieval Benedictine healer Hildegarda of Bingen, who had a varied and rich knowledge of birds in medicine.

It should be noted that in the internal language analysis, as well as in the interlanguage analysis, we also encounter in some Czech and Polish translations of *the Holy Scriptures* the following biblical verses, in which the conceptualized bird *sparrow* (Polish *wróbel*, Czech *vrabec*) – as part of the translation process – was not even mentioned, cf. “basic translations”: SNC (Lev 14,52) or was replaced by another, specifically chosen bird species – cf. cohyponyms e.g. English *dove*, Polish *synogarlica* (literally Czech *hrdlička*), see BP (Lv 14,49), canary – SNC (Job 40,29), pol. *jaskółki* čes. *vlaštovky*, English *swallows* – BO and BJW (Tob 2,10), possibly replaced by a *sparrow* in many locations by a superior lexeme, cf. English *birds* / *bird* / Czech *ptactvo* / *pták* / *ptáček* / *ptáče*, Polish *ptak* / *ptaszek* / *ptactwo* (eg. Hos 11,11 – BK, BO, ČEP, ČSP, B21, PNS, SNC, BG, BJW, BT, BWP, BW, BP and PNŠ) or (Ps 84,4 – PNS and PNŠ) or (Ps 102,8 – ČEP, ČSP, PNS, JB, SNC, NBG, BT, BWP, BW, BP and PNŠ) and many other examples could also be mentioned. In the sixteenth analyzed example, concerning Prov 7,23, we encounter the marginal occurrence of this bird, i.e. the *sparrow* (Polish *wróbel*, Czech *vrabec*), cf. especially the contemporary Polish translation of the *Millennium Bible* and the Polish-language version of the *Jerusalem Bible*.

There are also situations in which our main representative of the ornithofauna, such as the *sparrow* – Polish *wróbel*, Czech *vrabec*, was listed in the biblical text under examination, but in a completely different order, among the birds found in specifically analyzed Czech and Polish verses (see Prov 26,2 – BO, BJW, BT, Popowski), which is illustrated in the tables 1 and 2 provided at the end of the second chapter – together with the estimated frequency, percentage calculation and also a detailed description in the main text.

The author focuses on hyponymic and hyperonymic lexical nomenclature, i.e. on superiority and inferiority within the category and categorization, on grammatical genders (masculine and middle), on grammatical numbers (singular and plural) and partly on falls, etc. An interesting twentieth example is presented, concerning the Old Testament *Book of Jeremiah* (Jer 10,5), where in some only Polish-language biblical translations (cf. BT, BP or PNŠ) phraseological and idiomatic connections were used with the keyword *bird* (literally Czech *bird*) or *wróbel* (literally Czech *sparrow*) – see fear of birds scarecrows? or fear of *sparrow* (Polish: *strach na ptaki* lub *strach na wróble*).

In the second chapter (pp. 53–182) attention was focused on how the name of the analyzed bird (*sparrow* – Czech *vrabec*, Polish *wróbel*) is used in Czech and Polish biblical translations. At the end of the chapter, tables were made (in

total there are three in the whole work – two concern “translation bases” and one “supplementary”), which can show us precisely, clearly and figuratively what avifaunistic nomenclature we encounter in the analyzed biblical texts, in specifically exposed passages of *the Holy Scriptures*. All the examples were thoroughly analyzed, mainly from a lexical and terminological point of view. The author? calls this issue (especially the differences revealed) **a conceptual-terminological and approximate-lexical variant of translation**, which in the analyzed Czech and Polish biblical translations focused on the avifaunistic nomenclature in question, and specifically on the *sparrow* and the *bird*.

This work was devoted to a confrontational-comparative analysis of avifaunistic nomenclature, where another species of bird that occurs in biblical texts was examined. It confirmed the identified phenomena from my previous five monographs: WoA I (*owls and swallows*), WoA II (*clean birds and unclean*), WoA III (*raven family – jackdaw, crow, raven, rook, jay*), WoA IV (*stork, ibis, pelican*) and WoA V (*crane, ostrich*), in which it was found that the translators of *the Holy Scriptures* use too wide range of bird terminology in the examined Czech and Polish biblical verses, and in some cases even misidentification (including interpretation), which is aptly felt especially in the second chapter, concerning the *sparrow* in question.

Projekt okładki: Tomasz Tomczuk
Redakcja techniczna, łamanie: Paulina Dubiel
Korekta: Marzena Marczyk
Redaktorzy inicjujący: Anna U. Pilśniak, Przemysław Pieniążek

Nota copyrightowa obowiązująca do 31.03.2025:
Copyright © 2024 by Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
Wszelkie prawa zastrzeżone

Sprzymyamy otwartej nauce

Od 1.04.2025 publikacja dostępna na licencji Creative Commons

Uznanie autorstwa-Na tych samych warunkach 4.0 Międzynarodowe (CC BY-SA 4.0)

 <https://orcid.org/0000-0002-9549-8360>
Hampl, Lubomír
Świat awifauny VI w polskich i czeskich
przekładach Pisma Świętego : wróbel /
Lubomír Hampl. – Wydanie I. – Katowice :
Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2024

<https://doi.org/10.31261/PN.4167>
ISBN **978-83-226-4295-5**
(wersja drukowana)
ISBN **978-83-226-4296-2**
(wersja elektroniczna)

Wydawca
Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
ul. Bankowa 12B, 40-007 Katowice
<https://wydawnictwo.us.edu.pl>
e-mail: wydawnictwo@us.edu.pl

Wydanie I. Liczba arkuszy drukarskich: **18,75**. Liczba arkuszy wydawniczych: **16,5**. PN **4167**.
Cena **79,90** zł (w tym VAT). Publikację wydrukowano na **papierze offsetowym III 90 g**.
Do składu użyto krojów pisma **Times New Roman** oraz **Calibri**. Druk i oprawę wykonano
w drukarni volumina.pl Sp. z o.o. (ul. Księcia Witolda 7–9, 71-063 Szczecin)

Lubomír Hampel

dr hab. prof. UŚ, bohemista i polonista, językoznawca. Pracuje w Instytucie Językoznawstwa na Wydziale Humanistycznym Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach. Główne zainteresowania: frazeologia, językowy obraz świata, stereotypy narodowościowe (meta-, auto- i heterostereotypy), język religijny, sytuacja współczesnego języka czeskiego i polskiego. Prowadzi badania kontrastywno-kognitywne poświęcone problemom translacji, interferencjom językowym i jednostkom leksykalnym języka czeskiego i polskiego, a także zagadnieniom różnicowania językowego obrazu świata z uwzględnieniem cech semantycznych i konceptualnych języka ojczystego. Ostatnio wydane prace zwarte (monografie): *Ptactwo we frazeologii czeskiej i polskiej. Konceptualizacja – obraz – odzwierciedlenie* (Bielsko-Biała 2012); *Świat awifauny w polskich i czeskich przekładach Pisma Świętego. Sowy i jaskółki* (Bielsko-Biała 2013); *Świat awifauny II w polskich i czeskich przekładach Pisma Świętego. Ptactwo czyste i nieczyste* (Bielsko-Biała 2014); *Świat awifauny III w polskich i czeskich przekładach Pisma Świętego. Rodzina krukowatych – kawka, wrona, kruk, gawron i sójka* (Bielsko-Biała 2016); *Świat awifauny IV w polskich i czeskich przekładach Pisma Świętego. Bocian, ibis i pelikan* (Bielsko-Biała 2018); *Świat awifauny V w polskich i czeskich przekładach Pisma Świętego. Żuraw i struś* (Katowice 2020).

Celem monografii jest zwrócenie uwagi na aspekty translatologiczne dotyczące czeskiej i polskiej terminologii w przekładach biblijnych, przede wszystkim z zakresu kategorii pojęciowej ptactwa (wróbla). Opisane zostaną dwie istotne kwestie translatologiczne, polegające na tym: „czy”, a przede wszystkim „jak” tłumacz zmienia, modyfikuje, adaptuje lub wzbogaca język przekładu. Konfrontatywno-porównawcza analiza, koncentrująca się w przeważającej części wokół ornitofauny, pozwoli ustalić, w jaki sposób tłumacz lub zespół tłumaczy tekstów Pisma Świętego różnorodnie stosując szeroką gamę awifaunistycznej terminologii w badanych przez autora 24 wersetach biblijnych, zarówno w *Starym*, jak i *Nowym Testamencie*.

Patronat honorowy

**TOWARZYSTWO
BIBLIJNE** W POLSCE

Cena 79,90 zł (w tym VAT)

ISBN 978-83-226-4296-2

Więcej o książce

